

УДК 343.13

**СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ
УКРАЇНИ В СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ**

Кузнецова Юлія Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри економічної теорії та підприємництва, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет»

Мехінті Пилип Оладеле Амос, магістрант, спеціальність «Інтелектуальна власність», Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет»

Yuliya Kuznetsova, Candidate of Law, Associate Professor of Economic Theory and Entrepreneurship, State higher educational establishment "Pryazovskyi State Technical University"

Pylyp Oladele Amos Miekhinty, Master's degree student, major "Intellectual property", State higher educational establishment "Pryazovskyi State Technical University"

Kuznetsova Y. V., Miekhinty P. O. A. The modern state and prospects of development of legislative base of Ukraine in the sphere of copyright and related rights.

The system of legislation that forms authorial rights and related rights is investigated in the article. The norms Constitution of Ukraine are analysed, these relations are well-regulated that. The decision of Constitutional Court of Ukraine as sources of copyright and related rights is considered through realization of constitutional jurisdiction of function of official interpretation of Constitution of Ukraine an organ. Enumerated international agreements that are part of national legislation of Ukraine.

The basic stages of reformation of the special law are distinguished in the field of it - to Law of Ukraine "A copyright and related rights". Other laws that is carry out the legal adjusting in the investigated spheres are considered. Classification of legal acts is conducted in the sphere of copyright and related rights on the basis of organ of acceptance and by the nature of legal norms.

The prospects of development of legislation that regulates a copyright and related rights are certain, namely necessity of taking into account of european experience and introduction of progressive legal standards. In the same time no less important is taking into account of national features, and also level of legal culture and sense of justice of citizens.

Кузнецова Ю. В., Мехінті П. О. А. Сучасний стан і перспективи розвитку законодавчої бази України в сфері авторського права і суміжних прав.

У статті досліджується система законодавства, що формує авторське права та суміжні права. Проаналізовано норми Конституції України, якими врегульовані ці відносини. Розглянуто рішення Конституційного Суду України як джерела авторського права та суміжних прав через реалізацію органом конституційної юрисдикції функції офіційного тлумачення Конституції України. Перелічені міжнародні договори, що є частиною національного законодавства України. Виокремлено основні етапи реформування спеціального закону у цій сфері – Закону України «Про авторське право та суміжні права». Розглянуто інші закони, якими здійснено правове регулювання у досліджуваних сферах. Проведено класифікацію підзаконних нормативно-правових актів в сфері авторського права та суміжних прав на підставі органу прийняття та за характером правових норм. Визначено перспективи розвитку законодавства, що регулює авторське право та суміжні права, а саме необхідність врахування європейського досвіду та впровадження прогресивних правових стандартів. У той же час не менш важливим є врахування національних особливостей, а також рівня правової культури та правосвідомості громадян.

Кузнецова Ю. В., Мехінті Ф. О. А. Современное состояние и перспективы развития законодательной базы Украины в сфере авторского права и смежных прав.

В статье исследуется система законодательства, которое формирует авторское права и смежные права. Проанализированы нормы Конституции Украины, которыми урегулированы эти отношения. Рассмотрены решения Конституционного Суда Украины как источники авторского права и смежных прав путем реализации органом конституционной юрисдикции функции официального толкования Конституции Украины. Перечислены международные договоры, которые являются частью национального законодательства Украины. Выделены основные этапы реформирования специального закона в этой сфере – Закона Украины "Об авторском праве и смежных правах". Рассмотрены другие

законы, которыми осуществляется правовое регулирование в исследуемых сферах. Проведена классификация подзаконных нормативно-правовых актов в сфере авторского права и смежных прав на основании органа принятия и по характеру правовых норм. Определены перспективы развития законодательства, которое регулирует авторское право и смежные права, а именно необходимость учитывания европейского опыта и внедрения прогрессивных правовых стандартов. В тоже время не менее важным является учитывание национальных особенностей, а также уровня правовой культуры и правосознания граждан.

Постановка проблеми. Питання законодавчого регулювання авторського права та суміжних прав у науковій літературі досліджуються здебільшого в контексті європейської інтеграції, реформування – в умовах інтеграційних процесів. Також слід зазначити, що більшість робіт присвячено дослідженню саме авторського права, що стосується суміжних прав – вони незаслужовано позбавлені уваги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загалом, серед науковців, що вивчали досліджувану проблематику, слід назвати Ю. Л. Бошицького, Т. М. Вахоньву, Е. П. Іванченка, Р. Є. Еннана, А. О. Кодинця, О. П. Орлюк та ін.

Мета статті – дослідження сучасного стану та перспектив розвитку законодавчої бази у сфері авторського права та суміжних прав.

Виклад основного матеріалу.

Для України, як і для всіх інших країн романо–германської правової системи, закон є основним джерелом права. Упорядковані сукупність правових норм, які регулюють певні види (групи) суспільних відносин, утворюють інститути права. Відповідно саме із законодавства ми отримуємо інформацію про правила поведінки в окремій сфері. Видаючі закони та інші нормативно-правові акти, нормотворець може стимулювати або стримувати розвиток суспільних відносин. Законодавством про авторське право та суміжні права регулюється одна з найрозвинутіших сфер права інтелектуальної власності – відносини, пов'язані зі створенням та використанням творів, а також реалізацією прав виконавців та інших суб'єктів суміжних прав.

Положеннями Конституції України як Основного закону закладаються засади правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, зокрема авторського права та суміжних прав. Конституція України гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [1].

Слід зазначити, що і деякі інші положення Конституції України є також джерелами авторського права та суміжних прав. Зокрема це положення, регламентовані статтею 55 Основного закону, відповідно до яких: права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1].

Ці загальні норми можна застосовувати до будь-яких суспільних відносин, що виникають у державі, зокрема й у сфері авторського права та суміжних прав.

Більше того, з метою реалізації частини першої статті 55 Конституції України, відповідно до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" від 02.06.2016 року, засновано Вищий суд з питань інтелектуальної власності, що є вищим спеціалізованим судом [2].

Водночас із наданням прав, Конституція України покладає і певні обов'язки, зокрема це встановлення у статті 68 обов'язку кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [1].

Визначаючи Конституцію України як джерело авторського права і суміжних прав, неможна не звернути увагу на діяльність Конституційного Суду України, що є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та, у передбачених Конституцією України випадках, інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України [3].

Так, на виконання повноважень, покладених на цей орган відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України», а саме офіційного тлумачення Конституції України, в Рішенні Конституційного Суду України № 9-зп від 25.12.1997 року надано офіційне тлумачення частини першої статті 55 Конституції України.

Конституційним Судом України розтлумачено: «Частина першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене» [4].

У той же час у відповідності до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. Для авторського права і суміжних прав - це такі міжнародні договори - Всесвітня конвенція про авторське право від 06.09.1952 року, Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності 14.07.1967 року, Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 року, Конвенція про охорону прав виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29.19.1971 року, Конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники від 29.05.1974 року, Договір ВОІВ про авторське право від 20.12.1996 року, Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26.10.1961 року тощо.

У відповідності до положень, викладених у Конституції України, відповідно до вимог міжнародних договорів, формується вся нормативно-правова база у сфері інтелектуальної власності. Базовим документом, яким закладено основні засади права інтелектуальної власності в Україні є Цивільний кодекс України. Приписами Цивільного кодексу України регламентовано загальні положення про право інтелектуальної власності, а також окремі його інститути – авторське право та суміжні права. Цим документом встановлено об'єктний та суб'єктний склад авторського права, правовий статус автора (співавторів), способи використання творів, а також аналогічні положення щодо суміжних прав [5].

Спеціальним законом у цій сфері є Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 23.12.1993 року (в редакції від 11.07.2001 року, з подальшими змінами). Цей закон охороняє особисті немайнові права і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва - авторське право, і права виконавців, виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення - суміжні права [6]. Основні етапи реформування Закону України «Про авторське право та суміжні права» викладено у Таблиці 1.

Таблиця 1.

Основні етапи реформування Закону України «Про авторське право та суміжні права»

№ документу, дата прийняття	Суть змін
№ 2627-III (2627-14)	Закон викладено у новій редакції

11.07.2001	
№ 850-IV (850-15) 22.05.2003	<p>Встановлено, що державною системою правової охорони інтелектуальної власності - Установа і сукупність експертних, наукових, освітніх, інформаційних та інших державних закладів відповідної спеціалізації, що входять до сфери управління Установи.</p> <p>Додане таке повноваження Установи у сфері охорони авторського права і суміжних прав, як сприяння діяльності організацій колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, пов'язаної з виконанням функцій, які визначені Законом.</p> <p>Спосіб вільного використання твору із зазначенням імені автора викладено у новій редакції - відтворення у каталогах творів, виставлених на доступних публіці виставках, аукціонах, ярмарках або у колекціях для висвітлення зазначених заходів, без використання цих каталогів у комерційних цілях.</p> <p>Щодо вільного відтворення творів у особистих цілях - твори і виконання, зафіксовані у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, а також аудіовізуальні твори та їх примірники допускається відтворювати у домашніх умовах виключно в особистих цілях або для кола сім'ї без дозволу автора (авторів), виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм, але з виплатою їм винагороди.</p> <p>Реформовано строк дії авторського права - строк дії авторського права після смерті автора і строки, встановлені частинами третьою - сьомою цієї статті, починаються від дня смерті автора чи з дня настання подій, передбачених у зазначених частинах, але відліковуються з 1 січня року, наступного за роком смерті чи роком, в якому відбулася зазначена подія.</p>
№ 927-VIII (927-19) 25.12.2015	<p>Додано терміни: аудіодискрипція (тифло-коментування), спеціальний цифровий формат для сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією.</p> <p>Додано новий спосіб вільного використання твору із зазначенням імені автора - видання та відтворення випущених у світ творів рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих та аудіотворів (аудіодокументів, аудіокниг) з нанесенням спеціального цифрового формату для сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією, розмітки для зручної навігації з метою розповсюдження між інвалідами по зору та осіб з дислексією, а також поповнення бібліотечних фондів спеціалізованих бібліотек, бібліотек навчальних закладів та центрів реабілітації для інвалідів і дітей - інвалідів по зору, громадських організацій сліпих, підприємств, установ, організацій, де працюють інваліди по зору, крім випадків прямого чи опосередкованого використання цих творів з комерційною метою.</p>
№ 1651-VIII (1651-19) 05.10.2016	<p>Додано терміни: карикатура, пародія, попурі.</p> <p>Додано новий спосіб вільного використання твору із зазначенням імені автора - використання правомірно оприлюднених літературних, художніх, музичних та інших творів для створення на їх основі іншого твору в жанрі літературної, музичної або іншої пародії, попурі або карикатури.</p>
№ 1977-VIII (1977-19) 23.03.2017	<p>Додано терміни: веб-сайт, веб-сторінка, власник веб-сайту, власник веб-сторінки, гіпер-посилання, електронна (цифрова) інформація, камкординг, кардшейрінг, обліковий запис, постачальник послуг хостингу.</p> <p>Камкординг та кардшейрінг визнано порушенням авторського права і (або) суміжних прав, що дає підстави для захисту таких прав, у тому числі судового.</p> <p>Доповнено порядком припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет; а також зобов'язаннями постачальників послуг хостингу щодо забезпечення захисту авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет.</p>
№ 2415-VIII (2415-19) 15.05.2018	<p>Доповнено терміном кабельна ретрансляція.</p> <p>Особливості виплати винагороди у таких випадках визначено статтею 42 цього Закону та Законом України "Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав".</p> <p>Щодо обмеження майнових прав виконавців, виробників фонограм,</p>

відеограм і організацій мовлення - допускається відтворення в домашніх умовах і виключно в особистих цілях творів і виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, а також репрографічне відтворення літературних, фотографічних, образотворчих та інших подібних творів без згоди суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, але з виплатою їм винагороди у порядку, встановленому законом. Особливості виплати винагороди у таких випадках визначені Законом України "Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав".

Правові засади діяльності організацій колективного управління визначаються Законом України "Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав".

Порушенням авторського права і (або) суміжних прав, що дає підстави для захисту таких прав, у тому числі судового, є:

а) вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, визначені статтями 14 і 38 цього Закону, та їхні майнові права, визначені статтями 15, 17, 27, 39-41 цього Закону, з урахуванням умов використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, передбачених статтями 21-25, 42, 43 цього Закону, а також зловживання посадовими особами організації колективного управління службовим становищем, що призвело до невиплати або неналежних розподілу і виплати винагороди правовласникам.

Серед способів цивільно-правового захисту авторського права і суміжних прав - суд має право постановити рішення чи ухвалу про:

г) виплату компенсації, що визначається судом як паушальна сума на базі таких елементів, як подвоєна, а у разі умисного порушення - як потроєна сума винагороди або комісійні платежі, які були б сплачені, якби порушник звернувся із заявою про надання дозволу на використання оспорюваного авторського права або суміжних прав замість відшкодування збитків або стягнення доходу.

Довгоочікуваним законом, що визначив правові та організаційні засади колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в Україні, став Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Організація колективного управління відповідно до приписів цього закону визначається як громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, зареєстроване в Установі, що не має на меті отримання прибутку, засноване виключно правовласниками, діяльність якого спрямована на колективне управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав. Також визначним для цього законодавчого акту стало визначення добровільного, обов'язкового та розширеного колективного управління [7].

Законодавчими актами, що регулюють виключно суміжні права, є Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм», а також Закон України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування». Відповідно до Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм» визначено правові основи розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних і спрямований на захист інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав та захист прав споживачів. Законом України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» визначаються особливості державного регулювання діяльності, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, матриць.

Слід зазначити, що одним із джерел авторського права та суміжних прав є підзаконні нормативно-правові акти, які можна класифікувати за такими критеріями:

- 1) за сферою правового регулювання - нормативно-правові акти у сфері

авторського права та у сфері суміжних прав;

2) за органом прийняття: акти Президента України; акти Кабінету Міністрів України; акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади - зокрема Міністерства освіти і науки України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі тощо;

3) за характером встановлених норм:

- такі, що встановлюють матеріальні норми права (такі, що встановлюють певні норми, наприклад - постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 72 "Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав");

- такі, що встановлюють порядок реалізації прав - Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір – затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 року № 1756.

Усі вищезазначені акти у сукупності утворюють сучасну систему законодавства про авторське право та суміжні права.

Що стосується перспектив розвитку права у цих сферах, у науці зазначається, що Україна має виходити з європейського досвіду [8, с. 59], звертається увага на необхідність впровадження прогресивних правових стандартів [9, с. 139].

Безумовно, під час подальшого реформування законодавства ці рекомендації слід брати за основу, але не менш важливим є врахування національних особливостей, а також рівня правової культури та правосвідомості громадян.

Висновки. Ураховуючи вищевикладене, слід зазначити, що систему авторського права та суміжних пра утворюють норми Конституції України, рішення Конституційного Суду України, міжнародні договори, що є частиною національного законодавства України, а також спеціальні закони та підзаконні нормативно-правові акти. Щодо перспектив розвитку права у цих сферах, підкреслюється необхідність врахування європейського досвіду, а також запровадження прогресивних правових стандартів з урахуванням національних особливостей, а також рівня правової культури та правосвідомості громадян.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – Ст. 141.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2016. - №31. – Ст. 545.
3. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2017. - № 35. – Ст. 376.
4. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України \(справа за зверненнями жителів міста Жовті Води\)](#) // [Офіційний вісник України](#). – 1998. - № 1. - Ст. 169.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №№ 40-44. – Ст. 356.
6. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 13. – Ст. 64.
7. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15 травня 2018 року // Відомості Верховної Ради України. – 2018. - № 32. – Ст. 242.
8. Орлюк О. П. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції / О.П. Орлюк // Вісник Національної академії правових наук. – 2016. - № 3 (86). – С. 58-74.
9. Кузнєцова Н. Проблеми гармонізації та уніфікації сучасного приватного права / Н. Кузнєцова // Право України. – 2012. - № 1-2. – С. 139-153.

References:

1. Constitution of Ukraine accepted on 28 June 1996(as amended) Supreme Council of Ukraine. – 1996. - №30.
2. The Law of Ukraine: On judicial system and status of judges dated 2 June 2016 (as amended), Supreme Council of Ukraine, №. 31.

3. *Constitutional court of Ukraine Law of Ukraine dated 13 July 2017 (as amended), Supreme Council of Ukraine, – 2017. - № 35.*
4. *The decision Constitutional Court of Ukraine is after the constitutional appeal of citizens Protsenko Raisa, Yaroshenko Polina and other citizens in relation to official interpretation of the articles 55, 64, 124 Constitutions of Ukraine (on the right after the appeals of citizens of city Yellow Water) // The Official announcer of Ukraine. - 1998. - № 1.*
5. *The Law of Ukraine: Civil Code of Ukraine, dated 16 January 2003 (as amended), Supreme Council of Ukraine, No.40-44.*
6. *The Law of Ukraine: On Copyright and Related Rights, dated 23 December 1993 (as amended), Supreme Council of Ukraine. - № 13.*
7. *The Law of Ukraine: Effective management of legal property owners rights in the field of a copyright and (or) related rights, dated 15 May 2018, Supreme Council of Ukraine– 2018. - № 32*
8. *Orliuk O.P. A protection of intellectual ownership rights is in the context of european integration /O.P. Orliuk // Announcer of the National academy of legal sciences. – 2016. - № 3 (86). – P. 58-74.*
9. *Kuznetsova N. Problems of harmonization and unitization of modern private right / Kuznetsova N. // Law of Ukraine – 2012. - № 1-2. – P. 139-153.*

Ключові слова: закон; авторське право; міжнародний договір; суміжні права.

Ключевые слова: закон; авторское право; международный договор; смежные права.

Keywords: law; copyright; international treaty; related right.

Рецензент: Логутова Т. Г., завідувач кафедри інноватики та управління, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», Академік Міжнародної Кадрової Академії, Академік Академії економічних наук України, професор, д. е. н.